

СЕКЦІЯ 2. ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ОКУПАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ У СФЕРІ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ

Авдєєва Г.К.

провідний науковий співробітник

НДІ ВПрЗ ім. акад. В.В. Сташиса НАПрН України,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ЗАСІБ ДОКАЗУВАННЯ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПОРУШЕННЯМ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ОКУПАЦІЇ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

З 24 лютого 2022 р. військові РФ скоїли в Україні вже понад 40 тисяч воєнних злочинів[1]. Після звільнення раніше окупованих армією РФ територій України (частин Київської, Чернігівської, Харківської та Сумської областей) виявлено значні руйнування цивільної інфраструктури, катівні зі слідами крові та тілами громадян України, масові поховання цивільних осіб та військових зі слідами жорстоких катувань та ін. Військові РФ гвалтували жінок і дітей, грабували та вбивали мирних громадян, направляли людей в фільтраційні табори, принижували їх та здійснювали фізичний та психологічний тиск, примусово вивозили дітей у РФ та забороняли використовувати українську мову в освітньому процесі. Внаслідок таких дій були грубо порушені права громадян України, закріплені у Розділі I Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ЄКПЛ) та її протоколах №№ 1, 4, 6, 7, 12 і 13 [2, с. 116]. Це, насамперед, право на життя (ст. 2 Конвенції); заборона катувань (ст. 3 Конвенції); заборона рабства (ст. 4 Конвенції); заборона дискримінації (ст. 14 Конвенції); право на власність (ст. 1 Протоколу № 1); право на освіту (ст. 2 Протоколу № 1); право на свободу і особисту недоторканність (ст. 5 Конвенції), право на справедливий суд (ст. 6 Конвенції); заборона покарання без закону (ст. 7 Конвенції); право на ефективний засіб правового захисту (ст. 13 Конвенції) та ін. [3].

Після появи в ЗМІ фотознімків із зображенням розстріляних і закатованих мирних мешканців в Україні лідери багатьох країн закликали притягнути вище керівництво РФ до кримінальної відповідальності за воєнні злочини. Але через те, що на сьогодні ані Україна, ані РФ не ратифікували Римський статут, Міжнародний кримінальний суд (МКС) не зможе дати юридичну оцінку злочину агресії РФ проти України. Тому Україна ініціює створення спеціального міжнародного трибуналу для доведення вини кожного з представників військово-політичного керівництва РФ.

Спільними зусиллями правоохоронних органів України та правозахисних організацій створено декілька електронних ресурсів для збирання доказів

військових злочинів. Зокрема, громадянам (свідкам або потерпілим) запропоновано надсилати інформацію про злочини, зафіксовану на фотознімках, аудіо- та відеозаписах на поштові адреси otp.informationdesk@icc-cpi.int та warcrimesos.ua@gmail.com, у чат-бот месенжера Telegram [@tribunal_ua_bot](https://t.me/tribunal_ua_bot), на на сайт <https://warcrim.es.gov.ua/> та ін. Для накопичення такої інформації також створено окремих онлайн-архів [4].

Збирання і накопичення інформації про воєнні злочини військових РФ є лише підготовчим етапом до їх розслідування. Провина представників російської влади і військових армії РФ має бути доведена шляхом ретельного збирання процесуальних доказів, їх перевірки і аналізу. Під час такого розслідування потрібно не лише довести, що ці злочини були вчинені, а й пов'язати їх з конкретними особами-злочинцями, висунути їм обгрунтоване обвинувачення та притягнути до відповідальності безпосередніх виконавців (російських солдатів і офіцерів) та найвище військово-політичне керівництво РФ, яке всупереч непорушним принципам міжнародного права розв'язало війну проти України.

Розслідування надзвичайно масштабних воєнних злочинів вимагає дослідження значного обсягу злочинних дій, ретельного збирання безлічі доказів і проведення великої кількості судових експертиз. При розслідуванні воєнних злочинів можуть призначатися такі види судових експертиз: військова, судово-балістична, судово-медична і генетична, портретна, трасологічна (слідів рук, ніг, інструментів), будівельно-технічна, товарознавча, комп'ютерно-технічна та фоноскопична (дослідження цифрових фотознімків, аудіо- та відеозаписів), телекомунікаційна, фототехнічна, екологічна та ін. Навіть в мирний час через велику навантаженість судових експертів слідчі в окремих випадках чекали результатів судових експертиз до двох років, а в умовах воєнного стану, коли деякі експерти набули статусу біженців або внутрішньо переміщених осіб і не мають можливості виконувати свої професійні обов'язки, отримати висновок експерта стало ще складнішим. При цьому в ч. 3 ст. 7 Закону України «Про судову експертизу» міститься заборона на проведення недержавними експертами криміналістичних (більше 30 видів), судово-медичних та судово-психіатричних судових експертиз [5]. В Україні існують проблеми із залученням судово-медичного експерта, а суди в окремих випадках не визнають його висновки джерелами доказів у кримінальних провадженнях через те, що судово-медичні експертизи згідно зі ст. 7 Закону України «Про судову експертизу» дозволено проводити виключно в державних експертних установах, якими не є всі Бюро судово-медичних експертиз в Україні (вони належать до об'єктів комунальної власності) [6, с. 89].

Порівняльний аналіз законодавства України та ЄС у галузі судової експертизи дозволив встановити неповну відповідність нормативно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні основним засадам діяльності експертів у судових системах держав-членів Ради Європи, які детально викладені у «Настановах щодо ролі експертів, призначених судом у

судовому провадженні держав-членів Ради Європи»[7]. В умовах євроінтеграції система експертного забезпечення правосуддя в Україні потребує реформування відповідно до європейських стандартів, а саме:

- скасування монополії державних експертних установ і окремих експертів на проведення криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз (окрім дослідження об'єктів, обіг яких обмежено державою);
- розширення можливості щодо обрання найбільш кваліфікованого та найбільш відповідного експерта і спеціаліста (державного або приватного) в усіх видах судочинства та надання права оскаржувати призначення певного експерта;
- надання дозволу професійним організаціям судових експертів складати власні списки експертів і пропонувати їх суду та сторонам провадження;
- залучення як самостійних експертів громадян інших держав;
- посилення індивідуальної відповідальності експерта за неналежне виконання своїх професійних обов'язків.

Створення системи експертного забезпечення правосуддя, яка відповідає європейським стандартам, дозволить демонополізувати судово-експертну діяльність, сприятиме реалізації прав сторін провадження на обрання ними найбільш кваліфікованого державного або приватного експерта, наблизить законодавство України у галузі судової експертизи до законодавства ЄС, підвищить ефективність процесу збирання доказів при розслідуванні воєнних злочинів та сприятиме притягненню РФ до міжнародно-правової відповідальності за збройну агресію та порушення інших норм міжнародного права, сприятиме процесу відновлення прав осіб, які перебували або перебувають на тимчасово окупованих територіях України.

Література:

1. РФ скоїла в Україні понад 40 тисяч воєнних злочинів. Медіакомпанія DW. Bonn, Germany. URL: <https://www.dw.com/uk/rf-skoila-v-ukraini-ponad-40-tisac-voennih-zlociniv-ofis-prezidenta/a-63103928?maca=ukr-rss-ukrnet-ukr-all-3816-xml>
2. Сенаторова О. В. Права людини і збройні конфлікти: навчальний посібник. Київ: Видавництво «ФОП Голембовська О.О.», 2018. 208 с.
3. The European Convention on Human Rights. Council of Europe. URL <https://www.coe.int/en/web/human-rights-convention>
4. Russia's war crimes. URL: <https://war.ukraine.ua/russia-war-crimes/>
5. Про судову експертизу. Закон України № 4038-ХІІ від 25.02.1994. Редакція від 01.01.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
6. Авдєєва Г. К. Місце судової експертизи у науково-технічному забезпеченні слідчої діяльності в умовах змагального кримінального

провадження. Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. праць / редкол.: В. І. Борисов та ін. Вип. 41. Харків: Право, 2021. С. 88-93.

7. Guidelines on the role of court-appointed experts in judicial proceedings of Council of Europe's Member States Document adopted by CEPEJ at its 24th Plenary meeting (Strasbourg, 11 – 12 December 2014). European commission for the efficiency of justice (CEPEJ). URL: <https://www.vkksu.gov.ua/userfiles/doc/cepej/24-kerivni%20princupu%20roli%20priznachenih.pdf>

*Андріяшевський А.Г.
студент 3-го курсу факультету №2 КННІ,
Донецького державного університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник : Пилипенко Д.О.
т.в.о. декана факультету № 2 КННІ
Донецького державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент*

ОСОБЛИВОСТІ ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Початок повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України 24 лютого 2022 р. поставив нашу країну перед неабиякими викликами. Уведений військовий стан значно вплинув не лише на суспільні відносини всередині держави, але й відчутно позначився на правовому підґрунті. Однією з проблем, яку постало вирішити, виявилось питання реалізації механізму початку досудового розслідування в кримінальному провадженні в теперішніх умовах.

Відповідно до ст. 12-2 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», в умовах правового режиму воєнного стану суди, органи та установи системи правосуддя діють виключно на підставі, в межах повноважень та в спосіб, визначені Конституцією України та законами України [3]. Таким чином, безперечним є те, що порядок кримінального провадження під час воєнного стану повинен відповідати загальним правовим засадам та засадам кримінального судочинства. Відповідно до цього та з урахування особливостей умов сьогодення, було введено в дію розділ IX-1 Кримінального процесуального кодексу України про «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану» (далі – Розділ IX-1 КПК). Цей розділ було додано до змісту чинного КПК на підставі ЗУ «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» від 14 квітня 2022 року № 2201-IX, який, відповідно,

